

АКМЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ПРАЦІ ТА СПІЛКУВАННЯ

УДК 159.923.2:378

МОРАН Ірина Володимирівна

*викладач Вищого Навчального Комунального Закладу Львівської Обласної
Ради «Львівський медичний коледж ім. Андрея Крупинського»*

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу й емпіричному обґрунтуванню необхідності виховання й розвитку толерантності студентської молоді. Також, у статті представлені результати дослідження розвитку толерантності студентів, а також зміни в ході дослідження рівня толерантності після проведення з ними тренінгу направлено на її підвищення. Нами запропонований можливий шлях розвитку такої риси особистості як толерантність.

Ключові слова: *толерантність, інтолерантність, методи виховання толерантності, тренінг толерантності, рольові ігри.*

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Поняття толерантності формувалося впродовж багатьох століть, і цей процес продовжується до сьогодні. Згідно визначенню, поданому в Декларації принципів толерантності: толерантність – це «пошана, ухвалення і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів виявлення людської індивідуальності». Це визначення передбачає терпиме ставлення до інших національностей, рас, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, зросту, інвалідності, мови, релігії, політичних або інших думок, національного або соціального походження.

Толерантність – інтегральна характеристика з точки зору її якісного і змістовного аналізу і генезису. Проблема

толерантності й інтолерантності є у певному розумінні вічно нерозв'язаною для людства, оскільки є наслідком існування в світі неоднакових суб'єктів. Нетерпимість веде тільки до зустрічної нетерпимості. Вона змушує своїх жертв шукати помсти у відповідь. Для того, щоб боротися з нетерпимістю індивідуум повинен усвідомлювати зв'язок між своєю поведінкою і, відповідно, зростанням або зниженням недовіри й насильства в суспільстві. Передумовами формування толерантності виступають властивості нервової системи, особливості особистості і специфіка суб'єктивного індивідуального досвіду. Толерантність є інтегральною характеристикою людини, це здатність активно взаємодіяти з зовнішнім світом із метою відновлення своєї нервово-психічної рівноваги, успішної адаптації, розвиток позитивних взаємин із собою у проблемних і стресових ситуаціях. Усю життєву дорогу людини можна уявити як безперервну чергу спроб встановлення такої рівноваги. Зростання в нашому житті числа фрустраційних і стресогенних чинників робить проблему психологічної стійкості усе більш важливою. Спроби її рішення – це пошуки виходів особистості з проблемних і екстремальних ситуацій.

На сьогоднішній день, дослідження формування та розвитку толерантності студентської молоді є вкрай важливим, адже від цього буде залежати, як наше суспільство буде відчувати себе завтра. Передусім толерантність означає доброзичливе та терпиме ставлення до чогось. Основою толерантності є відкритість думки та спілкування, особиста свобода індивіда та прийняття прав та свобод людини. Толерантність означає активну позицію людини, а не пасивно-терпиме ставлення до навколишніх подій, тобто толерантна людина не повинна бути терпима до всього, наприклад до порушення прав людини чи маніпуляцій та спекуляцій. Те, що порушує загальнолюдську мораль не повинно сприйматись толерантно. Дослідження толерантності в цьому аспекті є дуже актуальним, через події які відбуваються зараз у державі. Важливим є також те, що дуже великий внесок у відстоювання громадянської позиції українською спільнотою зробили студенти – майбутнє нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики толерантності займалися такі вчені, як С. Братченко, В. Золотухін, Н. Капустіна, Н. Круглова, В. Лекторський, В. Петров, М. Семашко, К. Уейн.

Міждисциплінарний статус проблеми і суперечливість позицій дослідників, багатоаспектність і різнорівневість проявів, ускладнюють систематизацію наявних у даній області уявлень і визначень толерантності. Оксфордський словник, визначає толерантність як «готовність і здатність приймати без протесту чи втручання особистість або річ» [8].

Однак дослідник К. Уейн [10] стверджує, що дане визначення неповне, тому що толерантність – це не просто визнання і повага переконань і дій інших людей, але визнання і повага самих людей, які відрізняються від нас. У «інших» визнаються (повинні визнаватися) й окремі індивіди, та особистості в якості представників етнічних груп, до яких вони належать. Таке визначення особливо актуальне для багатонаціональних держав [1].

В. Золотухін [5], проаналізувавши еволюційне зростання інтересу до поняття «толерантність» в історико-філософській думці, вказав на різноманіття визначень даного поняття, на її недостатню розробленість і нечіткість в історико-філософському плані. У своїй роботі В. Золотухін наводить визначення толерантності, що відрізняються один від одного, сформульовані в різні історичні періоди і в різних філософських школах і напрямках, що свідчить не тільки про відмінність поглядів на поняття і пов'язані з ним проблеми, а й підкреслює їх багатогранність. У «Філософському словнику з прав людини» [4], також наголошується, що підвищений наприкінці 20 століття інтерес до толерантності, як суспільного явища з боку суспільних і гуманітарних наук визначив різне тлумачення терміна. Тут же підкреслюється, що «толерантність» не є терпимістю або поблажливістю. Вона – активне визнання прав і свобод іншого, безвідносно до його етнічних, релігійних або гендерних особливостей.

Сучасне філософське трактування поняття толерантності близьке останньому визначенню. Так, у «Філософському енциклопедичному словнику» [6] толерантність визначається, як терпимість до іншого роду поглядів. Толерантність необхідна по відношенню до особливостей різних народів, націй, релігій. Вона є ознакою впевненості в собі і свідомості надійності своїх власних позицій, ознакою відкритого для всіх ідейної течії, яка не боїться порівняння з іншою точкою зору і не уникає духовної конкуренції. Аналогічне визначення міститься в «Новій філософській енциклопедії» [9], де толерантність визначається, як якість, що характеризує ставлення до іншої людини як до рівнодостоїнної особистості, і що виражається у свідомому придушенні почуття неприйняття, викликаного всім тим, що знаменує в іншому відмінність (зовнішність, манера говорити, смаки, спосіб життя, переконання).

У сучасних дослідженнях термін «толерантність» розуміється як визнання за іншими права на повагу їхньої особистості і самоідентичності [2]; це готовність до прийняття інших поглядів, право на відмінність, несхожість [1]; терпимість по відношенню до поглядів, звичаїв, думок інших (особистостей, груп, суспільства, держави).

С. Братченко [3] виділяє п'ять психологічних підходів до розгляду толерантності:

1) Гуманістичний, де толерантність – прояв свідомого, осмисленого і відповідального вибору людини, її власної позиції.

2) Диверсифікаційний, де зміст толерантності не зводиться до однієї властивості, це – складний, багатоаспектний і багатокомпонентний феномен.

3) Особистісний, де психологічною основою толерантності є цінності, сенс і особистісні установки.

4) Діалогічний, основа якого – міжособистісна толерантність, особливий спосіб взаємин та міжособистісної взаємодії з іншими, міжособистісний діалог.

5) Фасилітативний, де толерантність не стільки формується, скільки розвивається, тому необхідно створення умов для її розвитку.

Велику увагу дослідники приділяють особистісному напрямку. Основний зміст особистісного підходу до толерантності включає в себе насамперед відповідну ціннісно-смыслову систему – де центральне місце займають цінності поваги до людини, цінності прав і свобод людини і рівноправності людей по відношенню до базових питань, до вибору світогляду і життєвої позиції, цінність відповідальності за власне життя і визнання цього за кожною людиною та інші цінності демократичного громадянського суспільства [3].

Необхідно відзначити, що існує поняття про різні типи толерантності:

1) Байдушність до існування різних поглядів і практик. Цей тип характеризує ситуацію, коли різні системи поглядів допускаються, за умови, що вони не суперечать загальнолюдським нормам.

2) Повага до іншого, якого не розумію і з яким не взаємодію. Цей тип відокремлюють чинники рівноправності культур і відсутності привілейованої системи поглядів і переконань.

3) Терпимість до слабкості інших. Цей тип носить деякий зневажливий контекст. Це співпадає з плюралізмом і пов'язане з виділенням привілеїв в системах поглядів і цінностей.

4) Розширення власного досвіду і критичний діалог, який спирається на діалогічність природи розуму [7].

Застосування терміну «толерантність», як видається, зумовлено його сильною, активною формою, правовим, суспільно-політичним, моральним принциповим характером. Він визначає соціокультурний рівень міжособистісної і міжгрупової взаємодії [2].

Формулювання ідей статті. Основна ідея статті репрезентується через завдання нашого дослідження, а саме визначення того, чи відбудеться зміна у рівні толерантності студентів після проведення тренінгу «Толерантність – що це?».

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою нашого дослідження було виявити на основі емпіричних даних можливість зміни рівня толерантності після проведення

тренінгу, який спрямований на її підвищення, а також зробити перед цим теоретичний аналіз досліджень, котрі також ставили до цього гіпотези і синтезувати певні теоретичні висновки.

Отже, після теоретичного аналізу, ми виявили що розвиток толерантності в освітньому процесі ВНЗ слід здійснювати у три етапи:

- на першому етапі ми пропонуємо проводити диспути і дискусії з чітко заданими позиціями учасників;
- на другому етапі можна використовувати ділові ігри;
- на третьому етапі для формування толерантних відносин у навчальних групах, доцільно використовувати тренінги для підвищення згуртованості групи, рольові ігри для вирішення та профілактики міжособистісних конфліктів.

Методи виховання толерантності – це способи формування у людей готовності до розуміння інших людей і терпимого ставлення до їх своєрідним вчинків.

Виділяють велику кількість методів виховання толерантності (переконання, самопереконання, навіювання, стимулювання, методи вимоги, корекції поведінки та ін.), а також форм виховання толерантності (бесіда, зустрічі з цікавими людьми, спільні творчі справи, дискусії, акції милосердя, ігрові тренінги).

Із перших днів навчання у ВНЗ необхідно вивчати соціальні установки студентів. Для цього можливе проведення тренінгів та позанавчальних заходів, що дозволяють студентам розкритися у менш формальній обстановці.

Одним із методів формування толерантності у студентів є організація діалогової рефлексії. Діалогова рефлексія – це діалог викладача та студента, що сприяє формуванню ставлення студента до якої-небудь значущої проблеми, питання, що проявляється у відповідній поведінці та вчинках. Для виховання толерантності можна застосувати такі прийоми в рамках проведення рефлексивної бесіди з студентами:

- Прийом «Прогнозування розвитку ситуації». Під час бесіди педагог пропонує висловити припущення про те, як

могла розвиватися та чи інша конфліктна ситуація. При цьому як би ведеться пошук виходу зі сформованої ситуації.

- Прийом «Імпровізація на вільну тему». Студенти вибирають ту тему, в якій вони найбільш сильні і яка викликає у них певний інтерес, переносять події в нові умови, по-своєму інтерпретують зміст що відбувається і т. п.

- Прийом «Зустрічні питання». Учні, розділені на групи, готують один одному певну кількість зустрічних питань. Поставлені питання і відповіді на них піддаються потім колективному обговоренню.

Також одним зі шляхів виховання толерантності студентів є рольові ігри. Рольові ігри являють собою потужний засіб виховання й самовиховання особи і надають непрямий вплив не тільки на ігровий, а й на реальний світ: підвищують міжвидову, міжрасову, міжнаціональну толерантність і толерантність до будь-яким індивідуальним відмінностям. Рольова гра вимагає від її учасників прояву своїх здібностей і навичок у несподіваній і постійно мінливих обставинці. Це дає можливість удосконалювати особистісні якості та навички і наближати їх до можливих у житті діям.

Також, одним зі способів подолання інтолерантності є творче мислення, відсутність стереотипності мислення, схематичності і упередженості. Із необхідністю долати стереотипність мислення для досягнення толерантності є прояв емпатії. Така необхідність виникає у зв'язку з вимогою сприймати партнера по взаємодії у його актуальному стані на даний момент, а не з урахуванням його колишніх помилок, в результаті чого у людини складається стереотип сприйняття особистості та її поведінки.

Основою ж толерантної культури студента виступає толерантність у спілкуванні (комунікативна толерантність), яка може сприяти підвищенню ефективності навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Саме в цьому виді толерантності найяскравіше проявляються всі основні аспекти. Комунікативна інтолерантність виявляється в ситуаціях, коли партнери по спілкуванню знаходяться на різних рівнях розвитку і сприйняття дійсності.

Також існують і перешкоди для студентів у підвищенні рівня толерантності, точніше фактори які не конструктивно на це впливають. Основними проблемами освітнього закладу, що перешкоджають взаєморозумінню між студентами, студентами і викладачами, на сьогодні є :

- відмінності ціннісних орієнтацій особистості;
- відмінності в рівнях інтелектуального розвитку;
- відмінності індивідуально-типологічних характеристик;
- відмінності естетичних смаків і почуттів;
- етнічні відмінності.

Тому тут потрібно наголосити на педагогічних умовах формування толерантного середовища освітнього закладу:

1. Формування установки на толерантність, що складається в готовності і здатності керівників ВНЗ, викладачів та студентів до рівноправного спілкування через синергічну взаємодію.

2. Варіативне використання методів навчання і виховання активуючих розвиток толерантності всіх учасників навчального процесу.

3. Розвиток навичок комунікативної толерантності всіх учасників навчального процесу.

4. Забезпечення особово-орієнтованої взаємодії викладачів і студентів у навчальному та виховному процесі та поза навчальною діяльністю, при якому реалізуються навички комунікативної толерантності і виникають передумови для успішного розвитку толерантних якостей.

5. Виховання толерантності через формування, розвиток і вдосконалення толерантних якостей особистості (емпатії, співчуття, само сприйняття, прийняття інших, довіри тощо).

Формування такого розвиваючого середовища в освітньому закладі послужить зразком для становлення моральної сфери майбутніх медиків.

Для того, щоб отримати емпіричні дані, ми використовували в нашій роботі наступні методики:

- 1) Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г.У. Солдатової;
- 2) Авторську анкету толерантності.

Ми застосовували саме ці опитувальники для того, щоб визначити наявний рівень толерантності в студентів. Ми визначали загальну толерантність – для цього ми використовували анкету, і соціальну, етнічну та особистісну толерантності – які вимірювалися експрес-опитувальником.

За результатами аналізу середніх показників, ми бачимо, що у досліджуваній групі студентів, найбільш вираженою є соціальна толерантність, про що свідчать високі показники за середніми значеннями, етнічна толерантність та толерантність як особистісна риса, виявлені у досліджуваній групі меншою мірою. Отже, ми можемо стверджувати, що відношення досліджуваної групи до певних соціальних меншин (до прикладу, жебраків, безхатченків чи психічнохворих), характеризується високою толерантністю. Загальний рівень толерантності у студентів виражений на середньому рівні. Дані представлені на рис. 1.

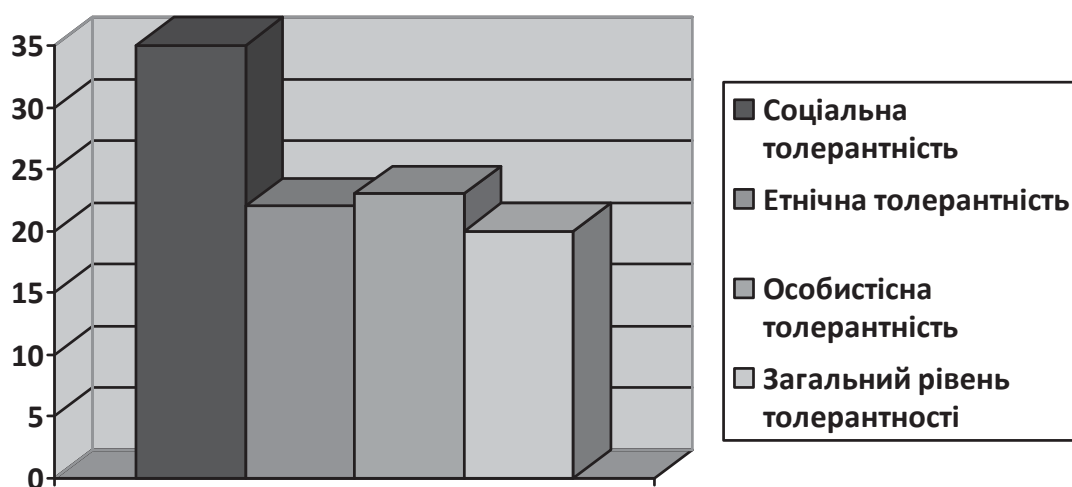

Рис. 1. Гістограма середніх значень показників експрес-опитувальника «Індекс толерантності» та авторської анкети

Визначивши рівень різних типів толерантності у студентів, ми провели для них тренінг, який був спрямований на розвиток толерантності – «Толерантність що це?».

Після тренінгу ми ще раз дали досліджуваній групі пройти методики і отримали нові результати.

За результатами аналізу середніх показників виявилось, що у досліджуваній групі студентів після тренінгу, найбільш вираженою залишилась соціальна толерантність, про що свідчать високі показники за середніми значеннями, проте етнічна толерантність та толерантність як особистісна риса, у досліджуваній групі стали більш вираженими. Отже, ми можемо стверджувати, що відношення досліджуваної групи до певних соціальних меншин (до прикладу, жебраків, безхатченків чи психічнохворих), характеризується високою толерантністю, а також про те що етнічна та особистісна толерантність буде більш виражена, що буде виявлятися у повазі та розумінні інших етносів і народів. Загальний рівень толерантності став вищим. Для того, щоб перевірити статистичну достовірність наших результатів, ми в пакеті Statistica 8.0 використовували Т-критерій Стьюдента (для порівняння двох груп), і наші припущення підтвердились. Дані представлені на рисунку 2.

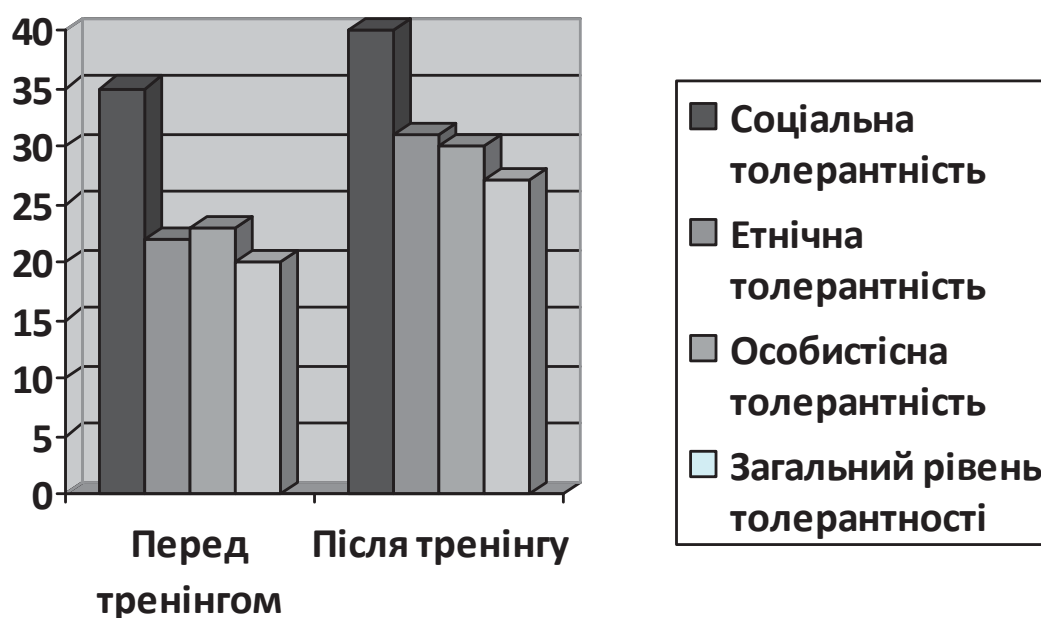

Рис. 2. Порівняння рівнів видів толерантності до тренінгу «Толерантність – що це?» та після

Висновки з даного дослідження. Отже, ми побачили що рівень толерантності студентів після проходження тренінгу збільшився. Ми можемо зробити висновки про те, що група досліджуваних студентів після тренінгу, у більшій мірі буде схильна позитивно реагувати на представників інших меншин та інтерпесональні контакти з ними, а також будуть більш толерантні до різноманітних соціальних груп та думок і поглядів інших. Наша гіпотеза підтвердилась, рівень толерантності збільшився після проходження тренінгу, але це лише перший крок, який нам дає змогу продовжувати дослідження і дізнатись, які ще соціальні чи психологічні особливості студентів можуть повпливати додатково на підвищення рівня толерантності крім тренінгу.

Список використаних джерел

1. Анцупов А. Конфликтология в схемах и комментариях / А. Анцупов. – СПб. : Питер, 2005. – 315 с.
2. Бетти Э. Толерантность – дорога к миру / Э. Бетти. – М. : Бонфи, 2001. – 304 с.
3. Братченко С. Психологические основания исследования толерантности в образовании / С. Братченко // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление. – Красноярск : КГУ, 2003. – С. 104–108.
4. Бряник Н. Философский словарь по правам человека / Н. Бряник. – Екатеринбург : АМБ, 2007. – 603 с.
5. Золотухин В. Две концепции толерантности / В. Золотухин. – Кемерово : КГТУ, 1999. – С.15–25.
6. Ильичёв Л. Философский энциклопедический словарь / Л. Ильичёв. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Кант И. Трактаты и письма / И. Кант. – М. : Наука, 1980. – 709 с.
8. Капустина Н. Формирование толерантности в структуре этического мировоззрения / Н. Капустина // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – № 60. – С. 61–69.
9. Нурлигаянова О. Психологическое содержание педагогической толерантности как профессионально важного качества учителя / О. Нурлигаянова. – Ярославль, 2003. – 320 с.
10. Степин В. Новая философская энциклопедия / В. Степин. – М. : Мысль, 2010. – 745 с.

11. Уэйн К. Образование и толерантность / К. Уэйни // Высшее образование в Европе. – М. : Мысль, 1997. – Т. XXI. – № 2. – С.14–15.

И.В. Моран

РАЗВИТИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ

Статья посвящена теоретическому анализу и эмпирическому обоснованию необходимости воспитания и развития толерантности студенческой молодежи. Также в статье представлены результаты исследования развития толерантности студентов, а также – изменения в ходе исследования уровня толерантности после проведения им тренинга направленного на ее повышение. Нами предложен возможный путь развития такой черты личности, как толерантность.

Ключевые слова: толерантность, интолерантность, методы воспитания толерантности, тренинг толерантности, ролевые игры.

I.V.Moran

THE DEVELOPMENT OF TOLERANCE OF STUDENT YOUTH

In the article we outlined the results of student's tolerance and change of its level, after the training providing, that is made to develop it. Also, we outlined theoretical analyses of the tolerance meaning and possible ways to develop this characteristic.

Last decades the concept of «tolerance» has become an international Tarmin, the most important key word in peace-related issues. Definition of this concept that each of us understands and realizes his differently. Yet the word «Tolerance» - explains how patient. Tolerant person - is primarily a personality, which is inherent in the spiritual, moral values and quality. Alexander Dovzhenko wrote: «The person must be a man». This statement says that each of us should think about their attitude to others and know how to support each other, to respect people, to listen to others thoughts and views. Tolerance (from Lat. Tolerantia - patience) in the general sense, the ability to make something, not endorsing it. At the individual level - the ability to perceive without aggression thoughts that differ from their own, as well - especially behavior and lifestyles of others. Its main point - tolerance of «alien», «different». Tolerance issue covers all areas of public life of the nation: the social, religious and confessional politically personal, ethnic. The United Nations declared 1995 the year of tolerance. As part of its Member States of UNESCO adopted the Declaration of Principles on Tolerance, which contains the following definition of this concept: respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of cultures and forms of expression of human individuality; political and legal requirement; active position, which is based on the recognition of universal human rights and fundamental freedoms.

Key words: tolerance, intolerance, communicative tolerance, parenting practices of tolerance, tolerance training, role-playing games.

Надійшла до редакції 21.05.2014 р.